

RECENZIJOS

Olegas Poliakovas, *Pasaulis ir lietuvių kalba. Indoeuropiečių ir lietuvių kalbų giminystė*, Vilnius: Enciklopedija, 2008, 359 p.

Tai savotiška kalbotyros plačiąja prasme – lingvistikos ir ekstralingvistikos – enciklopedija, skirta visapusiškam lietuvių kalbos įvertinimui. Kaip autorius vertina lietuvių kalbą, rodo, be kitų, šios citatos:

Indoeuropiečių ... kalbos plačiai paplitusios visuose žemynuose. Jos kilusios iš bendros ide. prokalbės, kuri į atskiras kalbas suskilo daugiau nei prieš keturis tūkstančius metų. Per tą laiką visos indoeuropiečių kalbos labai pakito, išskyrus vieną – lietuvių.

Šis faktas jau seniai nustatytas, tačiau kiekvienam pradedančiam tyrinėti indoeuropiečių kalbą ir jų istoriją tai atrodo lyg stebuklas (p. 9).

Nė viena kita tauta iš daugybės pasaulio tautų, kalbančių indoeuropiečių kalbomis, taip gerai neišsaugojo savo gimtosios kalbos (p. 19).

Todėl mokantys lietuvių kalbą pasyviai moka ir tam tikrą dalį seniausių ide kalbų (p. 21).

Ši kalba taip pat svarbi indoeuropiečių priešistorinės kultūros rekonstrukcijai (p. 324).

Ypatingą dėmesį reikia atkreipti į tai, kad lietuvių kalba yra žinoma nuo XVI a., o lyginama su kalbomis, kurių paminklai

yra I ar net II tūkst. m. (pvz., anatolių kalbomis). Todėl dabartinėje lietuvių kalboje galėjo išnykti daug archajiškų formų, aptinkamų tų kalbų paminkluose (p. 326).

Lietuvių kalbos ypatumas yra tas, kad ji iš visų dabartinių indoeuropiečių kalbų išsaugojo archajiškiausių kalbinę struktūrą ir nemažai senosios indoeuropietiškos leksikos (p. 326).

Lietuvių kalba yra langas į platų indoeuropiečių kalbų pasaulį, jo dabartį ir praeitį. Ji yra raktas į senovės indoeuropiečių istoriją ir kultūrą, per ją geriau supranta Lietuvos istorija, kultūra, jos vieta indoeuropiečių tautų pasaulyje (p. 360).

Taip lietuvių kalbą vertina žmogus (kalbininkas specialistas), kuriam ji nėra gimtoji. Štai dar keletas jo minčių iš bendrosios kalbotyros, susietų su lietuvių kalba (p. 326):

Kalbos – tai ypatingi pasaulio kultūros reiškiniai. Kiekviena kalba yra universali, svarbi ir turi būti išsaugota, nes ji tautos dvasinės ir materialinės kultūros atspindys.

Lietuvių kalboje atspindima ne tik lietuvių tautos, bet ir visų indoeuropiečių tolimųjų protėvių dvasinė ir materialinė kultūra.

Išvada: Lietuvių kalba verta būti UNESCO Pasaulio paveldo sraše.

Knyga išleista pavyzdinai: geras popierius, spalvotos iliustracijos, papildomas tekstas (skirtas specialistams) pateiktas spalvotame popieriuje, vartojami sudėtingi šriftai, ne tik graikų, bet ir ki-

rilica, glagolica, devanagari ir kiti senieji rašmenys, net hetitų!

Knygą sudaro Pratarė (lietuvių ir anglų kalbomis), Įvadas, dvylika pagrindinių skyrių (vadinamų temomis) ir Išvados lietuvių ir anglų kalbomis. Taip pat pateikiami sutrumpinimų, iliustracijų ir literatūros sąrašai su papildomomis pastabomis bei komentarais.

Pirmuosiuose keturiuose pagrindiniuose skyriuose aptariama Indoeuropiečių kalbų genetinė klasifikacija (I tema), Indoeuropiečių prokalbės skilimo hipotezės ir seniausieji lietuvių bei baltų kalbų arealiniai santykiai (II tema), Kalba diachronijoje (laiko tėkmėje), su poskyriais Trumpa kalbos tyrimų istorija, Kalbotyros mokslo atsiradimas ir Istorinės kalbotyros esmė (III tema), Struktūrinė lingvistika su poskyriais Kalba kaip ženklų sistema, Kalbos lygmenys ir Tipologinė kalbų klasifikacija (IV tema).

Tolesniuose knygos skyriuose (temose) lietuvių kalba lyginama su indoeuropiečių kalbų grupėmis, kartu aptariamos atitinkamos tautos, jų istorija ir t. t. Tai – anatoliai, pirmiausia hetitai (čia kalbama ir apie senovės rašto sistemas; V tema), indai, daugiausia sanskritas (VI tema), graikai (VII tema), italikai, ypač lotynų kalba (VIII tema), germanai (IX ir X temos), keltai (XI tema), slavai (XII tema).

Kiekviename skyriuje skaitytojas ras labai įdomių pasakojimų iš tų šalių, kurių kalba aptariama, istorijos, mitologijos, senosios literatūros (trubadūrai, skaldai, sagos, edos...), papročių, net apie gamtos įvairovę. Aprašomos atitinkamų kraštų, ne tik indoeuropiečių, bet ir kitų šeimų, kalbos, pavyzdžiui, šnekama apie

etruskus, dravidus, piktus, iberus, baskus, samius ir kt. Suprantama, daugiausia dėmesio skiriama indoeuropiečių kalboms, tebevartojamoms ir jau išnykusioms. Antai šeštajame skyriuje aptariama ne tik Indija, jos istorija, vartojamos ir jau išnykusios indų kalbos, iš kurių plačiausiai, žinoma, sanskritas ir vedų kalba, taip pat tų kalbų rašto sistemos (ypač devanagari raštas) ir daug kitų labai įdomių dalykų. Kalbant apie germanus (IX ir X temos) daugiausia dėmesio skiriama gotų (vestgotų, ostgotų) ir šiaurės germanų (vikingų) senosioms kalboms, bet taip pat liečiami vandalai, burgundai, kiti senieji vakarų germanai, plačiai kalbama apie islandų, farerų ir kitas kalbas. Tas pat pasakytina ir apie kitus skyrius (temas).

Kiekvieno skyriaus pabaigoje aprašoma tos indoeuropiečių kalbų grupės svarbiausioji (archajiškiausioji) kalba, jos fonetika, morfologija, leksika. Visa tai lyginama su lietuvių kalba, išryškinami tie indoeuropiečių prokalbės elementai, kurie lietuvių kalboje išliko geriau negu aprašomojoje kalboje ir kas išliko prasčiau. Iš viso to aiškiai matyti lietuvių kalbos svarba lyginamajam indoeuropiečių kalbų mokslui.

Visais atvejais dėstoma prisilaikant mokslinės metodologijos, tiksliai ir su nuovoka. Duomenys imami ne tik iš spausdintų šaltinių (literatūros sąrašas labai turtingas), bet ir iš interneto. Stebina autoriaus kruopštumas.

Kokių nors dalykinių netikslumų iš viso nepastebėta. Galima nurodyti tik vieną kitą smulkmenėlę, neapsižiūrėjimą, kurių autorius turėtų išvengti rengdamas naują šios vertingos knygos leidimą:

P. 8 – žemėlapiu legendoje pravartu būtų nurodyti, ką reiškia smėlio spalvos plotai.

P. 23 – netikslus teiginys, kad baltų kalbos anksčiau buvo paplitusios teritorijose į rytus nuo Maskvos (ne tik ten).

P. 24 – tarminė forma *zqsis* ‘žąsis’ vartojama ne vakarų, bet pietryčių Lietuvoje.

Lietuviškame tekste reikėtų rašyti ne Marija Gimbutas, bet Marija Gimbutienė (pora atvejų).

P. 45 – žodis *ašvā* ‘kumelė’ yra ne tarminis, bet tai senųjų raštų forma.

P. 75 – rašymas B. de Kurtenė yra netikslus, nes B. – ne vardo (šio kalbininko vardas buvo Janas), bet sutrum-pinta pavardės dalis.

P. 88 – netikslus teiginys, kad lietuvių kalbos viensiemeniai žodžiai neturi tvirtapradės priegaidės; iš tikrųjų jie neturi pavaldėtos tvirtapradės priegaidės, naujai atsiradusi pasitaiko, pvz., dat. sg. f. *tái, jái* ir kt.

P. 169 – neaiškiai, dviprasmiškai nurodoma pavadinimo Italija kilmė: tvirtinama, kad taip pavadino romėnai, bet čia pat teigiama, kad tai padarė graikai.

P. 196–197 – reikėtų nurodyti, kad

Sergio Neri, *cadere e abbattere in indoeuropeo. Sull' etimologia di tedesco fallen, latino aboleo e greco ἀπόλλυμι*, Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck (*Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft* 124), 2007, 134.

It has always been clear that the verbs “to fall” in Germanic, Baltic

and hunai buvo ne germanai (greičiausiai tiurkai), nes juos buvus germanais gali iš konteksto suprasti skaitytojas; be to, kodėl jie vadinami ir gunais?

Vietomis painiojami terminai Rusia ir Rusija (pvz., p. 227).

Knygoje yra vienas kitas korektūrinio pobūdžio netikslumas, iš kurių ypač nurodytini esantys p. 97 (kalbama apie 10 000 tūkstančių molio plytelių) ir p. 302 (Žalgirio mūšio pergalę nulėmė Lietuvos ir LDK sąjunga) puslapiuose.

Skaitytojas gali pasigesti asmenvardžių ir vietovardžių rodyklių.

Bet visa tai – neesminiai trūkumėliai. Svarbiausia, Olegas Poliakovas padovanojo baltistams ir lietuviškai skaitančiai visuomenei puikų enciklopedinio pobūdžio veikalą apie lietuvių kalbą, kurio ji nusipelno.

Zigmas ZINKEVIČIUS

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

and Armenian (Gmc. **fallan*, Lith. *pùlti*, Arm. *p'lanim*) are related to each other, but even the reconstruction of the Indo-European root has proved an almost desperate problem. Pokorny's **phōl-* (IEW, 851) does not meet current standards, whereas LIV's **peh₃lH-* (LIV², 463f., following Lühr and Klingenschmitt) implies an aberrant root structure and is thus unsatisfactory.